

CEMİLE

CENGİZ AYTMATOV

Çeviren
Refik Özdek

✕ @ f / otukennesriyat

YAYIN NU: 2300

EDEBÎ ESERLER: 1163

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-919-0

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: [0212] 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: Oğuzhan Murat Öztürk

Kapak Tasarımı: Cırgalbek Asanov

İllüstrasyon: Cırgalbek Asanov

Dizgi-Tertip: Mahmut Doğan

Baskı: Levent Ofset Basım ve Ambalaj Sanayi AŞ

Fatih Cad. Karadal Sok. Nu:13

Merter-İstanbul Güngören/İstanbul

Sertifika Nu: 45163

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Nesriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Cengiz Aytmatov: 1928 yılında Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'e bağlı Talas Vadisi'nde yer alan Şeker Köyü'nde doğdu. Babası Törekul Aytmatov, annesi Nagima Hamzayevna Aytmatova'dır. Memur olan babası 1937 yılında Stalin'in siyasi cinayetlerinde katledilen kurbanlar arasındadır. Annesi çeşitli memuriyetlerde bulunmuş ve dört çocuğunu kendi başına büyütmek durumunda kalmıştır. İlkokula kendi köyünde giden Cengiz Aytmatov, babaannesi Ayıkman Hanım'dan dinlediği ninniler, masallar ve efsanelerle yetişir.

İkinci Dünya Savaşının yokluk yıllarını babasız geçiren Aytmatov, çocuk yaşından itibaren çalışmaya başlamıştır. Bu dönemde köy sovyeti kolhozu sekreteri ve vergi memuru olarak çalışır. 1946 yılında Kazakistan'ın Cambul şehrinde Veteriner Teknik Okulu'nda eğitim görmeye başlamıştır. Bu okul bitince, 1948'de Kırgızistan Tarım Enstitüsü'ne devam etmiştir. 1953 yılında buradan veteriner olarak mezun olur.

İlk eseri, 1952 yılında *Pravda* gazetesinde yayımlanan *Gazeteci Cyuda*'dır. Bu hikâyeyi, 1957 yılında yayımlanan *Yüzyüze* takip eder. 1956-58 yılları arasında Moskova'da Gorki Edebiyat Enstitüsü'ne devam eden yazarın "Cemile" adlı hikâyesi, 1958 yılında *Növy Mir* (Yeni Dünya) dergisinde yayımlanır. Bu eseri büyük ilgi görür. Aytmatov şöhreti, bu eserinin Fransız şair Louis Aragon tarafından Fransızcaya tercüme edilmesi ve Avrupa'da yayımlanması ile yakalar. Aragon bu hikâyeye yazdığı önsözde Cemile hikâyesini "dünyanın en güzel aşk hikâyesi" olarak takdim etmiştir.

Aytmatov, Cemile'nin yayımlandığı 1958 yılında Moskova Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne başlamıştır. Aynı yılın sonunda Kruşçev'in anti-Stalinist kampanyası sırasında Sovyet Komünist Partisi'ne ve Yazarlar Birliği'ne kabul edilir. Babası Stalin muhalifi olan Aytmatov'un partiye girmesi ve birliğe kabul edilmesi ancak siyasî şartların yumuşaması sayesinde gerçekleşmiştir. Hatta sırf babasının muhalifliği yüzünden öğrencilik yıllarında bursu kesilmiş, pek çok terslikler yaşamıştır. Değişen siyasî şartlarla birlikte Aytmatov hem Kırgız hem de Rus yazarlar arasında yerini pekiştirmiştir. Bu yıllarda *Literaturnyi Kırgızistan* dergisi editörlüğünü, sonra beş yıl boyunca *Pravda*'nın Orta Asya muhabirliğini yapmıştır. Aytmatov 1963 yılında, *İlk Öğretmen*, *Deve Gözü*, *Cemile* ve *Selvi Boylum Al Yazmalım* adlı hikâyelerinden oluşan *Steplerden ve Dağlardan Hikâyeler* adlı kitabıyla Lenin Edebiyat Ödülü'nü kazanmıştır. 1959-67 yılları arasında *Növy Mir*'in editörlüğünü yapmış ve 1968'de Büyük Sovyet Edebiyat Ödülü'nü kazanmıştır. Aynı yıl Kırgızistan'ın millî yazarı seçilmiştir.

Cengiz Aytmatov'un edebî seyri bu yıllarda hikâyecilikten roman yazarlığına doğru kayar. İlk romanı olan *Töpräk Ana* 1963'te neşredilir. Yine aynı yıl yayımlandığında büyük heyecan uyandıran *Elveda Gülsari*'yi kaleme alan Aytmatov, daha sonraki yıllarda çeşitli yayın organlarında hikâyelerini yayımlatmaya devam eder. 1964'te yayımlanan *Kızıl Elma* ve 1969'da

yayınlanan *Oğulla Buluşma* hikâyelerinden sonra, yazar 1970'de edebiyat âleminde yankı bulan *Beyaz Gemi* romanını neşreder. Daha sonra 1972'de *Asker Çocuğu* hikâyesini, 1975'te Kazak yazar Kaltay Muhammedcanov'la birlikte *Fuji-Yama* adlı tiyatro eserini, 1976'da *Sultanmurat*, 1977'de *Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek* hikâyelerini neşreder. 1980 yılında kaleme aldığı *Gün Olur Asra Bedel* romanı, yazarın edebiyat hayatının zirvelerinden birini teşkil eder. 1986 yılında *Dişi Kurdun Rüyalari*'ni 1990'da yayımlanan *Beyaz Yağmur* ve *Yıldırım Sesli Manasçı* hikâyelerinden sonra, aynı yıl yayımlanan *Cengiz Han'a Küsen Bulut* takip eder.

Aytmatov, *Gün Olur Asra Bedel* romanının sinemaya uyarlanma çalışmalarının devam ettiği Tataristan'daki Kazan şehrinde rahatsızlanmış ve hastaneye kaldırıldığı Almanya'nın Nürnberg şehrinde 10 Haziran 2008 tarihinde vefat etmiştir.

Ötüken Neşriyat tarafından yayımlanan eserleri:

Beyaz Gemi

Toprak Ana

Dişi Kurdun Rüyalari

Cemile

Sultanmurat

Elveda Gülsarı

Gün Olur Asra Bedel

Cengizhana Küsen Bulut

Yıldırım Sesli Manasçı - Beyaz Yağmur - Asker Çocuğu

Yüz Yüze

Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek

Kızıl Elma - Oğulla Buluşma

Deve Gözü

Refik Özdek: Kökleri akıncı Türklerine kadar uzanan Refik Özdek 1928 yılında bugün Romanya sınırları içerisinde kalan Köstence'de doğmuştur. Gazetecilikten çevirmenliğe ve yazarlığa uzanan geniş bir edebî kariyere sahip bir kültür insanı olan Özdek'in gazeteciliğe başladığı yıl 1959'dur. Özellikle Cengiz Aytmatov'un eserlerini Türkçeye kazandırarak çevirmen olarak tanınmış, bu eserlerle geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmıştır. Ayrıca roman, öykü ve şiir gibi türlerde de önemli eserler vermiş, arı ve duru Türkçesiyle takdir toplamıştır. Hem telif hem de çeviri alanındaki çalışmalarıyla Türk edebiyatına ve kültürüne büyük katkılar sunmuş, 28 Ağustos 1995 tarihinde vefat etmiştir.

İşte yine o mütevazı çerçeveli tablonun karşısındayım.

Yarın sabah erkenden avıla* gitmem gerek. Tabloya, sanki bana iyi yolculuklar dileyecemmiş gibi, dikkatle ve uzun uzun bakıyorum.

Ben bu tabloyu daha hiçbir sergiye yollamadım. Üstelik onu, avıldan gelen akrabalarım da göstermiyor, onlardan saklamağa çalışıyorum. Tabloda utanılacak bir şey olduğu için değil, bir sanat eseri olmaktan uzak olduğu için. Sade bir tablo, orada görünen topraklar gibi sade.

Tablonun derinliğinde sonbaharın solgun görüntüsü var. Rüzgâr, uzaktaki sıradağların üzerinden hızlı hızlı kayan küçük alabulutları kovuyor. Ön planda, koyu kırmızı renkte bir pelin bozkırı. Ve bir de, son yağmurlardan sonra kurumaya vakit bulamamış kapkara bir yol. Aşağıda, kuru olan yan taraflarda, kırık ama sık bodur ağaçlar görünüyor. Yağmurdan yumuşayan tekerlek izleri boyunca iki yolcunun ayak izleri uzayıp gidiyor. İzler uzaklaştıkça silikleşiyorlar. O iki yolcu ise, bir adım daha atsalar çerçeveden dışarı çıkacaklar sanki. Bu yolculardan biri.. ama durun, olayı biraz başından anlatayım.

* * *

Çocukluk günlerimdeydi. Savaş başlayalı üç yıl olmuştu. Babalarımız, ağabeylerimiz uzak cephelerde, Kursk ve Orel önlerinde savaşıyorlardı. Daha on beşine basmamış olan bizler ise kolhozda çalışıyorduk. Büyük erkeklerin harcı olan günlük ağır işler bizim zayıf omuzlarımıza yüklenmişti. İş, özellikle hasat mevsiminde çok zor olurdu. Haftalarca eve uğramaz, gecemiz, gündüzümüz tarlada, harmanda veya istasyona tahıl taşıdığımız yollarda geçerci.

* *Ayıl*: Köy. Kırgızca'da hem ayıl, hem ayvıl şeklinde söylenir, diğer Türk lehçelerinde (Kazak, Özbek, Tatar vb.) ayıl şeklinde söylenir.

Ekin biçmekten orakların ateş gibi kızdığı o kavurucu günlerden birinde, istasyona yükümü boşaltmış boş arabalarla dönerken, yolunu değiştirip eve uğramaya karar verdim.

Yolun sonundaki küçük tepenin üzerinde, çay geçidinin hemen yanında, sağlam çitlerle çevrili iki avlu vardır. Avluların etrafında kavak ağaçları yükselir. Bunlar bizim evlerimizdir. Bizim iki aile çok eski zamandan beri komşu olarak yaşar. Ben, “Büyük Ev”de oturan ailedenim. İki ağabeyim var, ikisi de bekâr, ikisi de cephede ve uzun zamandır onlardan bir haber alamadık.

Babam, yaşlı bir dülgerdir. Her sabah tan ağarırken kalkar, kıbye dönüp namazını kılar, dülger atölyesinin bulunduğu ortak avluya çıkar ve ancak akşam geç vakit eve dönerdi.

Evde yalnız annem ve kız kardeşim kalırdı.

Komşu evde, ya da avıl halkının dediği gibi, Küçük Ev’de, yakın akrabalarımız oturur. Bu iki ailenin dedeleri mi, yoksa dedelerinin babaları mı kardeştiler, bilemeyeceğim ama, tek aileymiş gibi bir arada yaşadığımızdan, onlara “yakın akraba” diyorum. Tâ göçebelik zamanında, atalarımızın beraber konup göçtükleri, sürülerini birlikte otlattıkları zamanlarda da bu böyleymiş. Bu beraberlik geleneğini bugün de sürdürüyoruz. Avılda kolektifleştirme olduğu zaman ailelerimiz evlerini yine yanyana yapmışlar. Yalnız biz değil, avılın iki dere arasında uzanan Arlaskaya sokağında oturanların hepsi böyle yapmış. Hepimiz aynı soydan, aynı kabileden imişiz.

Kolektifleştirmeden az sonra Küçük Ev’in aile reisi ölmüş ve karısı iki küçük çocuğuyla kalmış. Kabilede hâlâ yaşatılan eski geleceğe göre, dul bir kadının çocuklarını alıp başka bir yere gitmesine izin verilmez. Onun için bizimkiler bu kadını babamla evlendirmişler. Babam ölenin en yakın akrabası olduğundan, atalarının ruhuna saygısı ve ödevi, onu bu kadınla evlenmeye mecbur etmiş. Böylece bizim evde ikinci bir aile olmuş. Küçük Ev, bahçesiyle, hayvanlarıyla ayrı ve bağımsız sayılıyordu ama, gerçekte bir arada yaşıyorduk.

Küçük Ev de iki evlâdını verdi orduya. Bunlardan büyüğü olan Sadık, askere gitmeden az önce evlenmişti. Onlardan çok seyreklektup alıyorduk.

Danyar bizden yana kötü kötü baktı. Biz ne yapacağımızı düşünmeye vakit bulamadan, o, koca çuvalı dikmiş, bir eliyle düşmesin diye tutarak arabadan atlamış, çuvalın altına girerek omuzuna almıştı. Yavaş yavaş yürümeye başladı. İşin başında bunu çok olağan görüyormuşuz gibi davranmaya çalıştık. Başkaları da işin farkında değildiler. Görünüşte o da herkes gibi çuvalını sırtlamış gidiyordu işte. Ama Danyar merdivenin başına gelince Cemile koşup yetiştii:

- Bırak onu, sadece şaka idi! dedi.
- Defol! dedi Danyar, çok net bir şekilde.

Cemile fenalık düşünerek yapmadığını anlatmak istercesine mırıldandı.

- Bak, bak, taşıyor onu!

Kısık sesle gülmeye devam ediyordu ama gülüşü gittikçe zoraki, yapmacık bir hâl aldı.

Danyar'ın sakat ayağını daha zor bastığını, daha çok topalladığını görüyorduk. Nasıl da düşünememiştik bunu daha önce? Bugüne kadar kendimi affetmiş değilim. Çünkü bu eşek şakasını ben düşünmüştüm, benim sersem kafamın buluşuydu bu!

O neşesiz gülüşü arasında Cemile bağırdı:

- Dur! Geri dön!

Ama iş işten geçmişti. Danyar artık dönemezdi, arkasından başkaları da geliyordu çünkü.

Sonrasını yarım hatırlıyorum. Danyar'ın o koca çuval altında iki büküm olduğunu, başını eğip dudaklarını sıkıldığını görmüştüm. Sakat ayağını usulca kaldırarak, yine usul usul yürüyordu. Attığı her adım öyle ızdırap veriyor olmalı ki, her basamakta başını uzatır gibi bir saniye duruyordu. Yukarıya çıktıkça daha çok sendeliyor, çuval da daha çok sallanıyordu. Yaptığımız şeylerden öyle utanmış, öyle korkmuştum ki boğazım tamtakır kurudu. Utanç ve korkudan donakalmıştım ama taşıdığı yükün ağırlığını ve sakat bacağına acısını bütün benliğimle hissediyordum. İşte yine sendeledi, başını salladı ve benim gözlerim karardı, başım döndü ve sanki ayaklarım yerden kesildi.

Biri, kemiklerimi kırarcasına elime yapıştığı zaman kendime geldim. Cemile idi kolumu sıkın. Onu önce tanıyamadım. Benzi bembeyaz olmuş, gözleri kocaman açılmıştı. Dudaklarında az ön-

ceki gülümseyiş donup kalmıştı sanki. Dudakları tiril tiril titriyordu. O zaman, yalnız biz değil, hemen herkes merdivenin ayağına koşmuştu. Alım memuru da koşup gelmişti. Danyar iki adım daha attı. Sırtındaki çuvalı düzeltmek için yavaşça dizinin üzerine eğildi. Cemile yüzünü elleri arasına almış bağırıyordu:

- At! At o çuvalı!

Ama Danyar, nedendir bilinmez, çuvalı atmıyordu. Oysa merdivenin tâ başında iken yükünü yan tarafa kaydırır, arkadan gelenlere de çarpmazdı. Cemile'nin sesini duyunca, ayağı üzerinde yavaşça doğruldu, bir adım daha attı ve yine sendeledi.

- At o çuvalı köppoğlu, at! diye bağırdı alım memuru.

Herkes tekrarladı:

- At! At çuvalı, at!

Danyar yine doğruldu.

Oradakilerden biri kendinden emin bir sesle:

- Hayır, atmayacak, diye mırıldandı.

Peşinden gelenler de, merdiven aşağısında ona bakanlar da anlamışlardı ki, çuvala birlikte yuvarlanmak pahasına yükünü atmayacaktı. Ölü bir sessizlik kapladı ortalığı. Dışarıda, duvarın arkasından bir lokomotif, kesik kesik düdük çaldı.

Danyar, hiçbir şey duymuyormuş gibi, yukarıya, kızgın demir çatının altına doğru basamakları esneterek ilerliyordu. Üç adımda bir sendeleyerek duruyor, nefes alıyor, sonra yine bütün gücünü toplayarak ilerliyordu. Arkasından gelenler adımlarını ona uydurmuşlar, o durunca duruyorlardı. Bu yüzden onlar da çok yoruluyor, zor dayanıyorlardı ama hiçbiri ona ağzını açıp bir şey söylemiyor, bağırıyordu. Çuval taşıyanlar sanırsınız birbirlerine görünmez bir iple bağlanmışlardı: Kaygan, tehlikeli bir patıkada ilerliyorlardı ve hepsinin hayatı birinin hayatına bağlıydı! O sessiz dayanışmada, hepsinin sallanışında, tek ve aynı ağır âhenk vardı: Danyar'ın ardında bir adım, bir adım daha, sonra bir adım daha... Onun hemen ardından gelen asker karısı bir kadın, dişlerini sıkarak, ona öyle bir merhametle, öyle candan dua okuyordu ki!... O da zor yürüyor, bacakları titriyor ama yine de Danyar için dua ediyordu.

Yolun sonuna, merdiven meylinin başladığı yere pek az bir şey kalmıştı. Ama Danyar bir defa daha sendeledi. Yaralı bacağı ona itaat etmiyordu artık. Sırtındaki çuvalı atmazsa hemen devrilecekti.

Cemile bana bağırdı:

- Koş! Tut çuvalın arkasından!

Böyle derken, kendisi de, sanki yardım edebilecekmiş gibi, olduğu yerde ve çaresiz, ellerini uzatıyordu ona doğru.

Merdivene fırladım. İnsanların ve çuvalların arasından kendime yol bulup Danyar'ın yanına ulaştım. Koltuğunun altından şöyle bir baktı bana. Alnından ter akıyordu. Damarları şişmişti, kan oturmuş gözleriyle ateş püskürerek bakmıştı bana. Çuvalı tutmak istedim:

- Çekil başımdan! dedi bana öfkeyle. Ve yine ilerledi.

Danyar topallayarak ve güçlkle nefes alarak aşağıya indiği zaman, bütün eller kamçı gibi ona uzanmıştı. Herkes sessizce önünden çekilip ona yol veriyordu. Ama alım memuru kendini tutamadı:

- Sen aklımı mı oynattın evlât! Ben insan değil miyim? O çuvalı aşağıda boşaltmana izin vermez miydin? Bu kadar ağır çuvalı ne diye taşıyorsun?

- Bu benim meselem, dedi Danyar sakın ve alçak bir sesle.

Başımı yana çevirerek tükürdü ve arabasına gitti. Biz başımızı kaldırıp ona bakmaya cesaret edememiştik. Çok utanıyorduk. Bizim budalaca şakamızı bu derece ciddiye almış olması bizi çok üz-müştü.

Bütün gece hiç konuşmadan yol aldık. Suskunluk Danyar'ın her zamanki hâliydi. Onun için bize hâlâ kızgın olup olmadığını ya da olayı unutup unutmadığını anlayamıyorduk. Ama vicdanımız sızlıyor, olayın ağırlığı altında eziliyorduk.

Sabahleyin arabaları yüklemek için harman yerine gelince, Cemile o uğursuz çuvalı kaptı, bir ucunu ayağının altına alarak öbür ucunu eliyle çekip cart diye yırttı ve sonra götürüp tartıcı kadının ayakları dibine fırlattı:

- Al bu paçavranı! Hem söyle o onbaşıya bir daha bize böyle paçavralar yırttırmasın!

- Neyin var senin? Ne oldu?

- Yok bir şey!